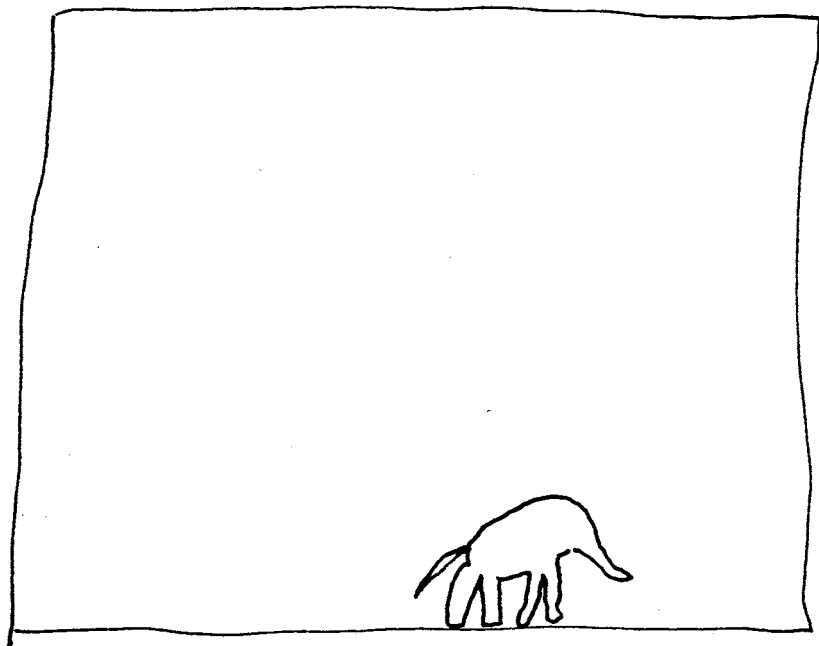

EN DAG I EKBATANA

ESSAYS AF
JAN TORSTENSON

Jan Torstenson

en dag i Ekbátana

essays

1992.

men rosen, det dyreste, verden har drømt,
al livets vellyst - hvad var den da?
et tegn kun, en blomst, som blev givet på skrømt
ved en kongelig fest i Ekbátana.

Sofus Claussen

indhold:

I.	individ og adfærd	7
1.	adfærd	7
2.	adfærd varierer med individer	9
3.	adfærd er udtryk for individer	9
4.	autentisk adfærd	10
5.	en fornemmelse ved adfærd	12
6.	glæden ved adfærd	13
7.	autentisk og tilfredsstillende adfærd	15
8.	lære sig selv at kende gennem adfærd	16
9.	om en bestemmelse af autentisk adfærd	16
10.	adfærd i forhold til et andet individ	17
11.	lære andre at kende gennem adfærd	19
II.	lykken og det gode liv	20
1.	godt og ondt	20
2.	lykken og det gode liv	27

I. individ og adfærd

1. adfærd

1.

adfærd er livsytringer som de kan iagttages og registreres på film og lydbånd.

hvad et individ gør og siger, og hvordan vedkommende gør det, spiser og sover, arbejder, griner, skælder ud, råber hurra eller sidder og hænger med hovedet, er adfærd.

vi kan tale om et individs adfærd fra 1. september 1986 til 1. september 1987. alt hvad individet foretager sig i dette år, samtlige livsytringer, er individets adfærd i dette år. hvis man filmede individet 24 timer i døgnet året igennem ville man have en fin og komplet redegørelse for individets adfærd i dette år.

2.

når man taler om handlinger er der ofte tale om aktivitet. adfærd er ikke nødvendigvis umådelig aktivt.

at sidde i en stol og slumre vil man næppe kalde en handling, mens det må betegnes som adfærd.

at lave et bord, eller bestige Mount Everest, vil man kalde handlinger, men det at lave et bord og at bestige Mount Everest er også adfærd.

det kan gøre sig gældende for handlinger at de ikke slutes af og bliver færdige handlinger. tilbage bliver en givet mængde adfærd.

manden som sætter sig for at bestige Mount Everest, men får dysenteri i New Delhi og må flyve hjem, får ikke i denne omgang gjort sin handling færdig, han får ikke besteget Mount Everest, og der er altså tale om en ufærdig handling. men han har udvist en

mængde adfærd, som at forberede bjergbestigningen, tage til New Delhi og lægge sig i sengen med dysenteri, forklare sig til læger, og endelig humpe ombord i flyvemaskinen for at tage hjem og blive helt rask.

når man udfører en handling kan man være i den situation at man forklarer andre hvad det er man foretager sig, for at det man faktisk foretager sig, ens adfærd, ikke skal forekomme dem helt tåbelig. manden der vil bestige Mount Everest og går i specialforretninger for at købe telt og hakke og støvler vil måske forklare at denne indkøbsadfærd er et led i et større projekt, nemlig dette at bestige Mount Everest.

handlinger er ofte båret af en ide, en hensigt, eller et projekt. handlingen viser sig ved at man har en særlig ide med sin spredte og for andre måske uforståelig adfærd, eller en hensigt, et projekt. den spredte, tilsyneladne usammenhængende adfærd er båret af, eller bundet sammen af en ide, en hensigt eller et projekt, og dette er netop handlingen. på den måde kan vi sige at forskellig adfærd kan være dele af en handling, adfærden går i en bestemt retning, mod en ide, en hensigt, et projekt, man forbereder en handling, som hvis den lykkes er en fuldgjort, færdig handling.

således er handlingen vanskelig at betragte helt nøgternt, for eksempel med filmoptagelser og lydoptagelser, for der registrerer vi kun adfærden, ofte spredt og tilsyneladne meningsløs.

vi kan sige at handlinger knytter ellers spredt adfærd sammen i blokke. men vi kan sagtens betragte adfærd uden at se den i blokke som handlinger, men alene som livsytringer, visse ting som individer gør på særlige måder. ideer, hensigter, projekter som de har, handlinger som de forbereder og udfører mens de udviser adfærd, er iogforsig ligegyldige. vi taler derfor om adfærd og ikke om handlinger.

2. adfærd varierer med individer.

hvis individerne A, B, C, D, og E efter tur slår et 5 centimeter langt søm i en væg med den samme hammer, vil de ikke slå sømmet i på den samme måde, de vil stå forskelligt, bruge forskellige bevægelser.

ligsådan hvis individerne A, B, C, D og E efter tur hælder mælk fra en kande over i et glas og tilbage i kanden, eller sætter fire stole op på et bord og tager dem ned igen, eller står på eet ben og galer som en hane.

når en række individer gør det samme kan man se at de gør det på forskellig måde. den samme adfærd, som at slå et søm i væggen, hælde mælk i glasset osv, vil blive udført forskelligt af de forskellige individer. adfærden vil variere fra individ til individ.

3. adfærd er udtryk for individet.

hvad et individ gør, og måden det gør det på, er udtryk for individet.

Ludvig Holberg sidder og taler med en dame om hvad der sker i København.

Ludvig Holberg går op og ned ad gulvet med hænderne på ryggen.

Ludvig Holberg sidder i en stol ved kaminen og læser i en bog

disse forskellige former for adfærd som Ludvig Holberg udviser er udtryk for personen Ludvig Holberg.

Lord Nelson udviste de mest forskelligartede former for adfærd. snart var han på broen under et slag, snart var han hjemme hos Lady Hamilton, snart var han i admiralitetet, snart var han i sin klub, snart spiste han morgenmad, snart bandt han sin halsklud, snart holdt han festtale.

alle disse forskellige former for adfærd, hvad Lord Nelson gjorde og måden han gjorde det på, var udtryk for personen Lord Nelson.

det kan siges at et individs adfærd er udtryk for ting og sager, som barndomsforhold, karakterskavanker og alle mulige andre ting.

for eksempel kan det siges at de forskellige former for adfærd som Ludvig Holberg udviste var udtryk for hans svagelighed, eller hans vældige begravelse, eller hans flid, eller hans nysgerrighed, eller hvad det nu kan være. men samtidig mener vi at Ludvig Holbergs adfærd slet og ret var udtryk for individet Ludvig Holberg.

ligesådan kan man sige i det uendelige at Lord Nelsons adfærd var udtryk for hans trang til eventyr, hans ærgerrighed, hans enøjethed, men, mener vi, samtidig simpelthen udtryk for individet Lord Nelson.

4. autentisk adfærd.

Søren Kierkegaard talte om at blive sig selv, være sig selv, vælge sig selv, måske til forskel fra dette at fornægte sig selv, fravælge sig selv eller opgive sig selv: »det store er ikke at være dette eller hint, men at være sig selv.«

hvor man til daglig føler at man er sig selv, eller hvor man for en stund føler at man er sig selv, må man formode, at den adfærd man udviser i høj grad repræsenterer en selv, i høj grad er i overensstemmelse med en selv: man er i høj grad sig selv i sin adfærd.

hvor man over en længere periode eller momentvis føler at man i meget ringe grad er sig selv, måske er ude af sig selv eller ved siden af sig selv eller helt fra sig selv, må man formode at man i ringe grad er sig selv i den adfærd man udviser: adfærden repræsente-

rer i ringe grad en selv, adfærden er kun i ringe grad i overensstemmelse med en selv.

vi retter altså opmærksomheden mod adfærden: er man mere eller mindre sig selv i sin adfærd, er adfærden mere eller mindre i overensstemmelse med en selv.

herfra er der ikke langt til at sige: et individ er mere eller mindre sig selv i sin adfærd, adfærd er højere eller lavere autentisk for det individ der udviser adfærden.

det vil sige at uanset hvad et individ gør eller ikke gør så er denne adfærd et højere eller lavere autentisk udtryk for individet. uanset om individet slår søm i væggen, samler på frimærker, er stor på den eller lille på den, er grov eller fin, så er denne adfærd et højere eller lavere autentisk udtryk for dette individ. ligestyldigt hvad individet har af motiver, fikse ideer og ligestyldigt de nærmere omstændigheder, er individets faktiske adfærd et højere eller lavere autentisk udtryk for individet.

påstanden er altså forskellig fra den påstand at uanset hvad vi gør og hvordan vi gør det er vi lige meget og lige lidt os selv i adfærden.

Lord Nelson var mere eller mindre sig selv i sin adfærd, hans adfærd var højere eller lavere autentisk i forhold til ham selv, individet Lord Nelson.

spørgsmålet er ikke her om Lord Nelson i sin adfærd var mere eller mindre autentisk som admiral, som englænder eller som mand.

man kan, iøvrigt i overensstemmelse med Aristoteles, tale om potentiel og aktualitet. potentielt er det mulige. et individs potentiel er det mulige givet i og med dette individ. aktualiteten er det realiserede, virkeliggjorte.

i og med at vi udviser adfærd virkeliggør vi vores

mulige, aktualiserer vi vores potentielle. når adfærden er højt autentisk aktualiserer vi vores potentielle rigtigt i adfærden. når adfærden er lavt autentisk aktualiserer vi vores potentielle fattigt i adfærden.

det kan siges: jo mere vi gør hvad der falder os ind, jo mere spontane vi er, jo mere er vi os selv i adfærden, jo højere autentisk er adfærden.

det er ikke hvad vi forsøger at sige her.

vi ser adfærden som en given sag i relation til individet, og hævder at adfærden forholder sig sådan til individet, at individet er mere eller mindre sig selv i adfærden, at adfærden er højere eller lavere autentisk i forhold til individet.

om det faktisk gør sig gældende, at når vi er mere spontane, mere uhæmmede, så er vi mere os selv i adfærden, så er adfærden højere autentisk, er et andet spørgsmål, som vi ikke vil forsøge at behandle.

5. en fornemmelse ved adfærden.

når jeg udviser en adfærd kan jeg fornemme om jeg er mere eller mindre mig selv i adfærden, om adfærden er højere eller lavere autentisk.

det er ikke rimeligt at sige at adfærden er højere eller lavere autentisk i forhold til den der udviser adfærden, og samtidig sige, at den der udviser adfærden ikke har nogen fornemmelse af om adfærden er højere eller lavere autentisk.

endvidere: en anden person, som overværer at et individ udviser adfærd, kan have en fornemmelse af om adfærden er højere eller lavere autentisk.

når jeg udviser en adfærd, kan andre mennesker, ligesom jeg selv, have en fornemmelse af om jeg var mere eller mindre mig selv i adfærden, om adfærden var højere eller lavere autentisk.

det må dog nok noteres, at der kan være forskellig smag og forskellige opfattelser af om en givet adfærd er højere eller lavere autentisk.

hvis jeg udviser en givet adfærd, for eksempel holder et moralsk foredrag, og fornemmer min adfærd som højt autentisk, kan andre opfatte den samme adfærd som lavt autentisk.

6. glæden ved adfærd.

Aristoteles siger: »ikke bare er en hest behagelig for den der holder af heste og et skuespil behageligt for den der holder af synsindtryk, men på samme måde er retfærdige handlinger behagelige for dem der holder af retfærdighed og i almindelighed noble handlinger behagelige for den der holder af det noble«.

»glæde ledsager aktivitet, enhver aktivitet fuldendes ved den ledsagende glæde«.

»hvis en mand finder at dette at skrive og tælle sammen er ubehageligt og pinagtigt, vil han ikke skrive, eller ikke tælle sammen, fordi aktiviteten er pinagtig«.

»for hver aktivitet er der en tilsvarende glæde«.
»som aktiviteter er forskellige, således er også de tilsvarende glæder«. »de samme ting glæder nogle mennesker og piner andre«.

aktivitet ledsages af en følelse af glæde/smerte. den der spiller musik, bygger et hus, laver geometriske figurer, ser ballet, går til cykelløb, vasker op har sin glæde eller smerte ved aktiviteten.

påstanden må dog nok modificeres: der kan være aktivitet for denne eller hin som ikke er ledsaget af en følelse af glæde/smerte.

og så kan vi formulere Aristoteles påstand: adfærd ledsages ofte af en følelse af glæde/smerte, den der

udviser adfærd har ofte en følelse af glæde/smerte ved adfærden.

hvis jeg gør et eller andet, så er denne adfærd ledsaget af en følelse af glæde/smerte, marginalt meget stor fryd og glæde, marginalt umådelig pine, og marginalt neutral, uden følelse af hverken glæde eller smerte. dette er min følelse, eller mangel på følelse, ved at gøre lige præcis det jeg gør under de omstændigheder som foreligger og på den måde jeg gør det.

adfærden ledsages af en følelse af glæde/smerte, en relativ glæde eller en relativ smerte. vi kan sige: adfærd ledsages af en følelse af højere eller lavere tilfredsstillelse: adfærd er højere eller lavere tilfredsstillende for den der udviser adfærden.

udover en relativ glæde eller smerte, en relativ tilfredsstillelse, der ledsager adfærd, kan vi have en følelse af glæde/smerte i forhold til faktorer der ligger forud for adfærden eller følger efter adfærden.

hvis man har en voldsom trang til adfærden, er den måske glædelig. hvis man har uvilje mod adfærden er den måske smertelig, men så måske glædelig alligevel.

hvis adfærden indfrier de forventninger man selv eller andre har stillet, er adfærden glædelig, ellers smertelig.

hvis man får ros for adfærden, bliver belønnet for adfærden, er adfærden glædelig. hvis man bliver skældt ud eller straffet for adfærden, er adfærden smertelig.

hvis man selv eller andre regner adfærden for at være af høj værdi, kan adfærden være glædelig, og hvis man selv eller andre anser adfærden for at have lav værdi, kan adfærden være smertelig.

det vil sige at adfærden ledsages af en relativ glæde eller smerte, er højere eller lavere tilfredsstillende,

og er glædelig/smertelig, højere eller lavere tilfredsstillende i forhold til faktorer, der ligger forud for adfærden eller følger efter adfærden.

7. autentisk og tilfredsstillende adfærd.

vi vil mene at når man er mere sig selv i sin adfærd, når adfærden er højere autentisk for en, ledsages adfærden af en relativ glæde, en højere tilfredsstillelse, og når man er mindre sig selv i sin adfærd, når adfærden er lavere autentisk for en, ledsages adfærden af en relativ smerte, en lavere tilfredsstillelse.

det vil ikke være rimeligt at sige at højt autentisk adfærd ledsages af en lav tilfredsstillelse og smerte, og lavt autentisk adfærd ledsages af en høj tilfredsstillelse og glæde. ligesom det ikke vil være rimeligt at sige at højt autentisk adfærd snart er ledsaget af en høj tilfredsstillelse og glæde, og snart er ledsaget af en lav tilfredsstillelse og smerte.

det vil sige at adfærd, der ledsages af glæde og høj tilfredsstillelse, er højt autentisk, og adfærd, der ledsages af smerte og lav tilfredsstillelse, er lavt autentisk.

adfærd ledsages af en relativ glæde eller smerte, en højere eller lavere tilfredsstillelse, og er glædelig/smertelig, højere eller lavere tilfredsstillende i forhold til faktorer, der ligger forud for adfærden eller følger efter adfærden, som forventninger, ros eller straf.

på den måde kan en højt autentisk adfærd, der ledsages af glæde og høj tilfredsstillelse, samtidig være smertelig og lavt tilfredsstillende, hvis man bliver skældt ud og straffet for adfærden, og en lavt autentisk adfærd, der ledsages af smerte og lav tilfredsstillelse, kan samtidig være glædelig og højt tilfredsstillende, hvis man bliver rost og belønnet for adfærden.

8. lære sig selv at kende gennem adfærd.

vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd, adfærden er højere eller lavere autentisk, vi aktualiserer vores potentielle rigere eller fattigere i adfærden: vi kan se os selv i adfærden, vi kan lære os selv at kende gennem vores adfærd.

når jeg udviser en adfærd der er lavt autentisk, hvor jeg kun i ringe grad er mig selv i adfærden, og aktualiserer mit potentielle fattigt i adfærden, kan jeg kun se mig selv fattigt i adfærden, lærer jeg kun fattigt mig selv at kende gennem min adfærd.

når jeg udviser en adfærd der er højt autentisk, hvor jeg i høj grad er mig selv i adfærden, og aktualiserer mit potentielle rigt i adfærden, kan jeg i rigt mål se mig selv i adfærden, kan jeg i rigt mål lære mig selv at kende gennem min adfærd.

9. om en bestemmelse af autentisk adfærd.

det er måske sådan at jeg kværunder i tide og utide. er det dermed givet at kværunderisk adfærd er højt autentisk for mig? nej, selvfølgelig ikke. i og med at jeg kværunder måske uophørligt er intet sagt om at kværunderisk adfærd er højt autentisk for mig.

ligesådan hvis jeg så at sige aldrig kværunder. er det dermed givet at kværunderisk adfærd er lavt autentisk for mig? nej.

det kan siges at jeg er en kværunder, at jeg er kværunder af natur. måske er det sådan at jeg ofte kværunder. måske er der tradition i min familie for at kværunder. måske har jeg blomkålsører og det er almindeligt anerkendt at folk med blomkålsører er kværunderer.

min natur er altså kendt, jeg er kendt af andre og

jeg er kendt af mig selv: jeg er en kværlulant.

hvis det siges at jeg er kværlulant af natur, så siges det at kværlulantisk adfærd er højt autentisk for mig. det kan ikke være sådan at jeg af natur er kværlulant, og kværlulantisk adfærd ikke er højt autentisk for mig. når jeg selv og andre kender min natur ved vi også hvad der er højt autentisk adfærd for mig.

det vil sige, at hvis jeg af natur er kværlulant, behøver jeg selv og andre ikke spekulere på om min kværlulantiske adfærd fornemmes højere eller lavere autentisk, om det giver mig større eller mindre glæde at kværlulere: kværlulantisk adfærd er højt autentisk for mig simpelthen fordi jeg af natur er kværlulant, ligesom flink og medgørlig adfærd er lavt autentisk for mig, fordi jeg af natur er kværlulant.

hertil vil vi sige: et individ er kun foreløbigt og tilnærmelsesvist kendt.

hvis jeg selv og andre mener at jeg er en kværlulant så er denne bestemmelse kun foreløbig og tilnærmelsesvis. når jeg faktisk kværlulerer kan jeg selv og andre fornemme om adfærden er højere eller lavere autentisk. hvis mit kværlulanteri fornemmes som højt autentisk, må det siges at jeg i høj grad er en kværlulant. hvis mit kværlulanteri fornemmes lavt autentisk, må det siges at jeg måske alligevel ikke er meget af en kværlulant.

10. adfærd i forhold til et andet individ.

et individs adfærd kan berøre et andet individs adfærd, et individs adfærd kan have en effekt på et andet individs adfærd.

hermed mener vi ikke at det ene individs adfærd er årsag til det andet individs adfærd, sådan at det andet individs adfærd er entydigt givet med det første indi-

vids adfærd. vi mener bare at det andet individs adfærd følger efter det første individs adfærd, og er mere eller mindre påvirket af dette individs adfærd.

når individerne A og B sidder i sofaen og A strækker sig og siger: sikke et dejligt vejr idag, og B derefter også strækker sig og siger: ja, det er dejligt når det er søndag, så er Bs adfærd ikke givet med, determineret af As adfærd, men følger efter og er påvirket af As adfærd.

As adfærd er højere eller lavere autentisk og tilfredsstillende for A, og Bs adfærd er højere eller lavere autentisk og tilfredsstillende for B.

A og B sidder sammen i sofaen om søndagen, og As adfærd berører Bs adfærd, og Bs adfærd berører As adfærd.

A og B sidder sammen i sofaen om søndagen.

vi kan have at A med sin adfærd giver B lejlighed til, fremmer muligheden for B til at udvise højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd.

og vi kan have at A med sin adfærd gør det vanskeligt, måske næsten umuligt for B at udvise højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd.

tilsvarende kan B med sin adfærd give A lejlighed til, fremme muligheden for A til at udvise højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd, og B kan med sin adfærd gøre det vanskeligt, næsten umuligt for A at udvise højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd.

A og B sidder sammen i sofaen om søndagen. As adfærd berører Bs adfærd, og Bs adfærd berører As adfærd.

hvis A i denne situation udviser højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd, eller lavt autentisk og lavt tilfredsstillende adfærd, må man sige at det til en vis grad beror på Bs adfærd. og hvis B i denne situ-

ation udviser højt autentisk og højt tilfredsstillende adfærd, eller lavt autentisk og lavt tilfredsstillende adfærd, må man sige at det til en vis grad beror på As adfærd.

11. lære andre at kende gennem adfærd

vi er mere eller mindre os selv i vores adfærd, adfærden er højere eller lavere autentisk, vi aktualiserer vores potentielle rigere eller fattigere i adfærden: vi kan se os selv i vores adfærd, vi kan lære os selv at kende gennem vores adfærd. og: vi kan se andre i deres adfærd, vi kan lære andre at kende gennem deres adfærd.

når A og B er sammen, og Bs adfærd er lavt autentisk, når B i ringe grad er sig selv i sin adfærd, når B aktualiserer sig selv fattigt i sin adfærd, kun fattigt kan lære sig selv at kende gennem sin adfærd, kan A kun se B fattigt i Bs adfærd, kan A kun fattigt lære B at kende gennem Bs adfærd.

når A og B er sammen, og Bs adfærd er højt autentisk, når B i rigt mål er sig selv i sin adfærd, når B aktualiserer sit potentielle rigt i sin adfærd, og B kan se sig selv rigt i adfærden, rigt kan lære sig selv at kende gennem sin adfærd, kan A se B rigt i Bs adfærd, kan A lære B rigt at kende gennem Bs adfærd.

II. lykken og det gode liv.

1. godt og ondt.

1.

det kan siges at noget er godt for nogen, noget er ikke godt, hvis det ikke er godt for nogen, dig eller mig eller en hel masse eller os allesammen.

jeg kan sige at det som jeg kan lide, det jeg bryder mig om og trives ved, det som jeg synes er passende afvekslende, underholdende, opbyggeligt og interessant, det er godt, det er godt for mig.

og jeg kan sige at det jeg ikke kan lide, det som jeg synes er ubehageligt, ødelæggende, nedbrydende og urart er dårligt og ondt, det er dårligt og ondt for mig.

selv for en ganske lille baby er der noget som vedkommende kan lide, måske ligefrem elsker og trives med, og noget som vedkommende ikke bryder sig om, kvalmes ved, hader og afskyr.

på den måde er det der er godt for mig, det jeg ser som godt, ikke nødvendigvis behag og fryd og nydelse: jeg kan måske godt lide at grine, eller kan lide at der sker noget, jeg elsker måske spænding, jeg ser måske det kluntede som godt, måske det raffinerede, måske det robuste og uafhængige.

når jeg ser noget som godt bunder det på den måde i en følelse, min subjektivitet, mig selv. når jeg siger at noget er godt er det udtryk for min smag: det kan jeg lide, det behager mig, det er værd at have med at gøre.

og tilsvarende når jeg ser noget som dårligt eller ondt afspejler det en følelse, er det et udtryk for min subjektivitet, mig selv, min smag.

jeg kan have en meget klar fornemmelse af hvad jeg kan lide og synes er godt, og hvad jeg ikke kan lide og

synes er dårligt.

og det kan også være sådan at jeg kun har en ganske vag fornemmelse af hvad jeg kan lide og ikke lide, og måske er temmelig ligeglad: det ene er meget godt, men det andet er også meget godt.

måske studerer jeg arkitektur for at blive arkitekt. jeg formoder at det vil være godt at være arkitekt, jeg kan lide at tegne huse og løse problemer, og jeg vil gerne leve en behagelig sorgløs tilværelse med venner og familie.

på den måde er det godt at studere arkitektur.

på den anden side bor jeg dårligt og trives ikke med lærerne, og på den måde er det dårligt og ubehageligt at studere arkitektur.

det samme, at studere arkitektur, gå på arkitekt-skole, er altså både godt og dårligt.

jeg mener måske at mennesker må klare sig selv, det er den eneste måde de kan finde ud af det på, og hvis de ikke kan finde ud af det, så er det deres problem. sådan bør det være og det er både rigtigt og godt.

du mener måske at mennesker skal have to, tre, fire, fem chancer, og mulighed for beskyttet trivsel indtil de finder en chance de kan bruge, og også hvis de aldrig finder det, og synes at det er rigtigt og godt, og at mit synspunkt er både forkert og ondt.

her har vi, at det jeg ser som godt, ser du som ondt.

jeg kan vænne mig til at det og det kan jeg lide, det bryder jeg mig om, det er godt, og det og det kan jeg ikke lide, det bryder jeg mig ikke om, det er dårligt og ondt, og jeg kan tilogmed låse mig fast i en opfattelse af hvad jeg kan lide og synes er godt, og hvad jeg ikke kan lide og synes er dårligt og ondt. men jeg kan også spørge: er det nu godt, kan jeg lide det, er det behageligt, er det noget værd? og: er det nu også dårligt og ondt: væmmeligt, ubehageligt og afskyeligt?

jeg mener at et stille liv i meditation er godt, og et liv i sus og dus er dårligt, men det kan være noget jeg bilder mig ind. jeg ved måske ikke, hvordan det er at leve i sus og dus, og hvis jeg prøvede det var det måske langt bedre end et stille liv i meditation.

når jeg siger, hvad jeg synes er godt og dårligt og ondt, og det er udtryk for min smag, min fornemmelse, min følelse, er det klart at jeg kan tage fejl og erkende at jeg har taget fejl: sådan at jeg må sige at det jeg engang mente var godt mener jeg nu er dårligt eller ondt, og det jeg engang mente var dårligt og ondt mener jeg nu er godt.

jeg kan ændre opfattelse og bytte aldeles rundt på min opfattelse af hvad jeg kan lide og ikke lide, hvad jeg synes er godt og hvad jeg synes er dårligt og ondt.

men det kan også være at jeg efterhånden erfarer hvad jeg kan lide og bryder mig om, finder ud af hvad jeg synes er noget værd, og hvad jeg ikke bryder mig om og ikke kan lide: at jeg erfarer hvad det gode er for mig, og hvad det dårlige og onde er for mig: jeg bliver måske mere og mere klar over min smag, og bliver bedre og bedre i stand til at søge det jeg synes er godt og undgå det jeg synes er dårligt og ondt.

2.

ligesom der for mig er noget jeg kan lide, bryder mig om, trives ved og holder af, som jeg kalder godt, kan jeg antage at der for dig er noget du kan lide og trives ved og synes er værd at have med at gøre, som du kan kalde godt.

og ligesom der for mig er noget der er ubehageligt, stødende, generende og ødelæggende, som jeg kalder dårligt og ondt, så kan jeg antage at der er noget der for dig er sårende og destruktivt som du kan kalde dårligt og ondt.

jeg kan have den opfattelse at det som jeg synes er rart og behageligt og interessant, det synes du også er rart og interessant: det jeg synes er godt er det samme som du synes er godt.

men du har måske en helt anden smag end min, synes at helt andre ting er rare og dejlige og værd at beskæftige sig med, og når jeg tror at jeg behandler dig godt, behandler jeg dig dårligt eller ondt.

jeg kan også behandle dig alment, sådan at jeg er god mod dig på den måde som alle vil synes er god: jeg regner med at du synes at det er rart og behageligt og sjovt som jeg tror at alle mennesker synes er rart og behageligt og sjovt.

jeg kan have et indtryk af dig, danne mig et billede af dig og behandle dig godt i overensstemmelse med dette billede, og, stadig i overensstemmelse med dette billede, undgå at behandle dig dårligt eller ondt.

jeg behandler dig godt sådan som jeg mener at det er godt for dig. det jeg gør mod dig, mener jeg er godt for dig.

men er mit billede af dig korrekt? måske behandler jeg dig dårligt når jeg tror at jeg er god ved dig. og hvis du protesterer kan det være at jeg sætter dig på plads, i det billede jeg har af dig.

jeg kan være ond mod dig og sige at det er for dit eget bedste: jeg er god mod dig ved at være ond mod dig.

jeg kan også være god og ond imod dig på samme tid.

og jeg kan være god mod dig som en ren nåde: ondskaben ligger og lurser, hvis du ikke er glad for min godhed får du min ondskab at mærke.

måske vender jeg ansigtet væk når du er i vanskeligheder: jeg hjælper dig ikke når du har brug for det: jeg er ond imod dig ved ingenting at gøre.

måske vil jeg gerne være god mod en anden, og for at være god mod denne anden må jeg være ond mod dig. jeg er ikke ond mod dig for at være ond mod dig, men for at være god mod den anden.

måske er du ond, eller jeg siger at du er ond, er jeg så god hvis jeg er ond imod dig?

jeg har god vilje overfor dig. jeg har motiver og intentioner og de er gode: jeg ønsker dig kun noget godt, jeg ønsker kun at behandle dig godt og være god mod dig.

jeg kan sige: når min holdning og indstilling overfor dig er positiv og god, når jeg har god vilje overfor dig, følger det at jeg behandler dig godt: jeg har god vilje overfor dig, ergo er jeg god imod dig.

hvis du siger at jeg ikke behandler dig godt, kan jeg tro at du anfægter min gode vilje, hele min positive indstilling overfor dig, og jeg kan fremture med at det jeg gør mod dig er det gode for dig, og hvis du synes det er dårligt eller ligefrem ondt, er det fordi du er akavet og hysterisk. det der er godt for dig er det som jeg synes er godt for dig.

men jeg kan også sige: jeg mener, jeg har god vilje og gode intentioner overfor dig og vil dig det godt: men er mine intentioner og min holdning så pletfri gode: jeg kan dog lyve for mig selv eller have intentioner og motiver som jeg ikke er opmærksom på: jeg kan have god vilje og ond adfærd. jeg kan være ond mod dig også selvom jeg ikke ønsker eller vil være ond ved dig, ligesom jeg kan være god uden at ville eller ønske at være god.

een ting er at jeg ikke ønsker at genere, såre eller skade dig, en anden ting er om jeg faktisk ikke gør det. een ting er at jeg gerne vil være sådan at det er behageligt og rart og underholdende for dig, en anden ting er om jeg faktisk er sådan. jeg kan se på min

faktiske adfærd overfor dig: er den god for dig? jeg kan prøve at være sådan at jeg er god mod dig, sådan at det er godt for dig: lykkes det for mig?

med opmærksomhed og fornemmelse kan jeg få et indtryk af hvad du kan lide og ikke lide, hvad du synes er godt og dårligt og ondt. og hvis jeg lærer dig nærmere at kende lærer jeg måske din smag nærmere at kende, og kan bedre være god mod dig og undgå at være dårlig og ond.

3

noget er godt for dig, mig eller os alle sammen.

hver af borgerne i en by vil have sin opfattelse af hvad der er godt og dårligt: en vil have fester og frihed, en anden vil have livsfare og skud i gaderne, en vil have frivolitet og uanstændighed, en vil have virksom munterhed.

nogen vil mene at sådan som det er, er det godt, og andre vil sikkert mene at sådan som det er, er det dårligt eller ondt. hver borger vil have sin opfattelse, sin smag, og så kan de snakke om det.

4

det kan siges at godt og ondt er givet indiskutabelt og uanfægteligt: opfattelsen af hvad der er godt og ondt går ikke i den sidste ende tilbage til din og min og alle andres subjektivitet og fornemmelse og smag: det er givne størrelser som man må underkaste sig: givet med kulturen, traditionen.

spørgsmålet er ikke hvad jeg eller du føler er godt og dårligt, hvad min mening om godt og ondt er, hvad min smag er, og jeg altså har en mening om godt og ondt ud fra min smag og fornemmelse, og du ligesådan, men omvendt, at jeg adapterer de kulturelt givne bestemmelser af hvad der er godt og ondt, sådan at det

der siges at være godt, det føler jeg også som godt, og det der siges at være dårligt og ondt, det føler jeg også som dårligt og ondt.

ydermere kan det siges, at der næppe er sådan noget som en subjektiv fornemmelse ved godt og ondt, og at derfor godt og ondt kun kan bestemmes absolut, eller at den enkeltes subjektive fornemmelser er så usikre og upålidelige, at der ikke er nogen basis for udsagn om hvad vedkommende mener er godt og ondt, det eneste vi har at holde os til er de absolutte, givne bestemmelser af godt og ondt.

det kan imidlertid også siges at godt og ondt er rene fiktioner: det der er godt om onsdagen er dårligt om torsdagen. det der er ondt om fredagen er godt om lørdagen. der findes ikke absolutte definitioner af det gode og det onde, og der findes ingen mulighed for at afgøre om det ene er bedre end det andet eller noget er mere ondt end noget andet. vi må leve med at godt og ondt er helt tomme begreber, etiketter der bliver sat på snart det ene snart det andet for at få det til at se mere indbydende ud, eller omvendt, mere frastødende. når noget får prædikatet godt, synes vi om det, når noget får prædikatet dårligt eller ondt, bryder vi os ikke om det.

2. lykken og det gode liv.

1.

vi har det gode. hvad det så er.

vi kan sige: hvad er det gode for mig? for dig? for os allesammen? idag? imorgen? i overmorgen?

vi kan komme med bud på hvad det gode er: jeg synes noget er godt, du synes noget andet er godt, og hvad der er godt for os allesammen er der sikkert mange opfattelser af.

vi taler ikke nødvendigvis om det absolut gode, det ideelt helt afsindigt gode.

hvad er det gode liv? for mig? for dig? for os allesammen? hvad er lykke? for mig? for dig? for os alle sammen?

lykke kan være mange ting, og det der er lykke og et lykkeligt liv for een, kan være et helvede for en anden: een bliver lykkelig som asket, een bliver lykkelig som frådser, een bliver lykkelig ved at være fin, een er lykkelig ved at være grov.

der er ikke een måde at leve på for alle mennesker til enhver tid som er det gode liv: det gode liv er tusind ting: for det ene menneske og for det andet menneske, og til den ene tid og til den anden tid i det samme menneskes liv.

det kan siges at vi slet ikke har godt af at leve et lykkeligt liv: vi bliver slappe og apatiske. det vi har brug for er strabadser og masser af udfordringer, så vi holder os i form og er spændstige og adrætte.

eller: man bør ikke reflektere over lykken og det gode liv: hvis man reflekterer over det gode liv får man et dårligt liv, hvis man er optaget af lykken bliver man ulykkelig.

hver gang vi siger at noget er godt, for mig, for dig, for os allesammen kommer vi med et bud på det gode:

vi udtømmer ikke det gode, vi giver ikke en definitiv bestemmelse af det gode: og med fantasi og indsigt kan vi utvivlsomt til stadighed få øje på nye muligheder for lykke og et godt liv: nye bud på et godt og lykkeligt liv.

2.

samfundet med dets institutioner, love og indretning kan vi betegne som det politisk variable.

det kan siges at det politisk variable er umådeligt lidt, at uendeligt meget, også politisk, for såvidt samfundets institutioner og indretning, er politisk konstant, givet som vilkår og ikke kan ændres, varieres.

meget vel. er det politisk variable meget eller meget lidt, der er dog i og med et samfund med institutioner, love og hele indretning noget politisk variabelt.

det kan siges at et menneskes lykke, trivsel, bedre eller dårligere liv er en privat sag og ikke et alment anliggende. enhver må indenfor de givne rammer sørge for sig selv, den større eller mindre lykke er helt den enkeltes sag og et spørgsmål om evner og vilje.

det kan man sige. men samtidig må man dog sige at det politisk variable, den måde vi indretter os på politisk og samfundsmæssigt ikke er neutral eller lige-gyldig i forhold til mulighederne for de enkelte mennesker for at opnå et lykkeligt liv.

tværtimod må man sige at mulighederne for den enkelte for at opnå et godt og lykkeligt liv varierer med det politisk variable: det politisk variable, institutioner, indretning, kan være sådan at der er rige og gode muligheder for mennesker for at opnå et godt og lykkeligt liv, og det politisk variable kan være sådan at der er få og ringe muligheder for mennesker for at opnå et godt og lykkeligt liv.

hvis vi siger at mennesker skaber lykken for sig selv eller for sig selv og hinanden, så kan der, i og med

samfundets institutioner og indretning, det politisk variable, være bedre ellerv dårligere mulighed for at skabe sig et lykkeligt liv.

lykke og det gode liv kan imidlertid defineres så snævert at udsagnet ikke danner mening.

hvis man siger at lykken er organlyst, så danner det ikke meget mening, men dog nogen, når man siger at menneskets mulighed for at opnå lykke varierer med det politisk variable.

hvis man definerer lykke endnu snævre: lykken er at bo i Bakerstree 221 B med Mona Lisa over kaminen, så er det åbenbart nonsens at menneskers mulighed for at opnå lykke varierer med det politisk variable: hvordan kan der i og med det politisk variable være bedre eller dårligere muligheder for mennesker for at bo i Bakerstreet 221 B med Mona Lisa over kaminen?

dog må det noteres at lykke og det gode liv her er defineret så eksklusivt, at i realiteten overhovedet et godt og lykkeligt liv er meningsløst, og derfor er det selvfølgelig også meningsløst at sige at mulighederne for et godt og lykkeligt liv varierer med det politisk variable.

hvis derimod et godt og lykkeligt liv for mennesker ikke er umådeligt defineret, absolut og uopnåeligt, men derimod mere relativt og måske til en grad en ukendt størrelse, så danner det fortrinligt mening at mulighederne for mennesker for et godt og lykkeligt liv varierer med samfundets institutioner og indretning.

3.

den engelske filosof Jeremy Bentham formulerede i begyndelsen af 1800tallet udsagnet: størst mulig lykke for det størst mulige antal. Bentham anså lykke for behag, lyst, glæde, nydelse og fravær af pine og smerte.

vi kan have rimeligt behag og fravær af smerte for

90% og rimeligt ubehag og pine for 10%, og sige at det er størst mulig lykke for det størst mulige antal.

vi kan imidlertid også have umådelig fryd og nydelse hos 10% og umådelig pine og plage for 90%, og sige at det er størst mulig lykke for det størst mulige antal.

vi kan tilogmed have en bestemmelse af lykke der er sådan, at den ene gruppes lykke har den anden gruppes ulykke som forudsætning. og uanset om det er de 90% der er de lykkelige og de 10% der er de ulykkelige, eller det er omvendt, kan vi sige at vi har den størst mulige lykke for det størst mulige antal.

4.

for såvidt det politisk variable, samfundet som det er indrettet med dets institutioner. hvordan opnår vi de optimale omstændigheder for at alle kan få et godt og lykkeligt liv?

nogle vil mene at der ikke skal være for mange valgmuligheder. mennesker trives bedst ved at der kun foreligger een mulighed, eller højst to: vi trives ikke ved at skulle vælge og bliver kun bange, forvirrede og usikre når vi har mange muligheder at vælge mellem.

men man kan også sige: mange, forskellige og gode valgmuligheder for alle: jo flere, jo mere forskellige og jo bedre valgmuligheder vi har, jo bedre mulighed har vi for at opnå et godt og lykkeligt liv.

hvis der er mange og gode valgmuligheder, men de ikke er meget forskellige og allesammen tilbyder den samme form for det gode liv, den samme lykke, så er der gode omstændigheder for mennesker som trives med dette liv og denne lykke, mens mennesker, der ikke ser dette liv og denne lykke som særlig attraktiv, men måske som en plage, har dårlige omstændigheder for at leve et godt og lykkeligt liv.

5.

det kan siges: hvis vi nu allesammen får så gode muligheder for et godt og lykkeligt liv, betyder det så ikke at alting går i stå, produktionen af varer går i stå, togene kører ikke mere, vi sidder bare og klipper tæer på hinanden og klør os bag øret: ingen gider at arbejde, ingen gider at snakke med hinanden eller tage sig af deres børn, de syge bliver ikke passet, hele vores civilisation bryder sammen, og vi dør af sult, vold og elendighed.

det er simpelthen en utopi. det lyder kønt, men er livsfarligt. med en sådan lykke og et så godt liv vil menneskeslægten være uddød på mindre end een generation.

i en sådan kritik tager man imidlertid en præmis for givet som ikke nødvendigvis er givet. det er ikke en givet sag at produktion af nødvendige og behagelige varer, og hvad vi ellers forstår ved et civiliseret samfund, er uforeneligt med et lykkeligt og godt liv. hvis dette var tilfældet, at vi enten måtte vælge et relativt lykkeligt og godt liv, eller vælge at holde hjulene i gang, passe de syge og holde slægten ved lige, så var vi i et ejendommeligt og ikke udpræget behageligt dilemma.

sådan forholder tingene sig imidlertid næppe.

hvis man lægger sig fast på en definition af et lykkeligt og godt liv, og siger at dette og kun dette er et godt og lykkeligt liv, løven ved siden af lammet, vinløv i håret og smil og lyraklang, så kan man stille et lykkeligt og godt liv op, ikke bare som kontradiktorisk til et kompliceret politisk og teknisk samfund, men overhovedet som rent vrøvl.

hvis man derimod siger at et lykkeligt og godt liv for mennesker er relative størrelser, ikke bare er det ikke absolut defineret, men det er måske tilogmed til en del

ukendt, uprøvet, uerfaret, så er et lykkeligt og godt liv for mennesker ikke kontradiktorisk til produktion og politisk organisation.

vi sætter produktionen af nødvendige og behagelige varer og en politisk organisation som givne sager: uden produktion og politisk organisation dør vi af sult og elendighed. vel. dette forbinder vi med mange, forskellige og gode muligheder for mennesker til at få et godt og lykkeligt liv. produktion og politisk organisation - og mange, forskellige og gode muligheder for mennesker til at opnå et godt og lykkeligt liv. to sider af den samme sag.

noter.

side 10. Søren Kierkegaard 1813 - 1855,
»Enten - Eller« bd 3, Samlede værker, 1962, side 167
(1843).

side 13. Aristoteles 384 - 322,
»Den nicomacheanske Etik« bog I, 8 og bog X, 5, over-
sat efter »The Nicomachean Ethics of Aristotle« ved sir
David Ross, London 1972, side 16, 257, 259, 260.

Jan Torstenson, 1946
studier i film, teater og filosofi,
digte og noveller,
medlem af Billedkunstnernes Forbund

at være sig selv i sin adfærd

godt og ondt

lykken og det gode liv

Aristoteles
Ludvig Holberg
Lord Nelson
Søren Kierkegaard